

Gesneden beelden

Actualiteit komt steeds sneller op het Nederlands toneel

door Herman Veenhof

Gisteravond ging in Schiedam het toneelstuk *Fortuyn* in première, een solovoorstelling van de acteur en schrijver Helmert Woudenberg. Zijn script en vertolking staan model voor een trend in het Nederlandse theater: de actualiteit dringt zich onmiskenbaar en steeds sneller op aan de planken. Maar daarmee wordt die actualiteit definitief beeldvorming.

Woudenberg schreef *Fortuyn* in 2005, omdat hij gefascineerd was door die man, maar ook omdat zijn mythe nog steeds leeft. „Bovendien, we zijn generatiegenoten en beiden Watermannen, geboren in februari. Dat zijn volgens de astrologie – waar ik verder niet zoveel mee heb – mensen die iets nieuws maken van gebaande paden, in ons geval dus de politiek en het theater.” Actualiteit was altijd al een trend, zegt hij. „Bij het Werkteater – het experimentele, improviserende toneelgezelschap dat hij van 1969 tot 1984 droeg – deden we niet anders.” Woudenberg actualiseert ook regelmatig aan de hand van de recente geschiedenis. Die maakt hij persoonlijk, want volgens hem zijn ook de groten der aarde een optelsom van karakter, opvoeding en ervaringen. Zijn vader Jan nam dienst bij de SS en ontmoette aan het Oostfront zijn moeder. Drie weken voor Helmer's geboorte, sneuvelde zijn vader. Zeven weken nadat hij ter wereld kwam, stierf zijn moeder aan infecties en psychosen; al die tijd had ze hem gedragen en gevoed. Woudenberg speelde theatermonologen met als titels *De Hel*, *De Hemel*, *De zonen van Jacob* en *Jezus*. In november 2004, de maand waarin Theo van Gogh vermoord werd, speelde hij met Felix Strategier *Leefbaar: De Jood en de NSB'er*. Voor de pauze is de eerste bij de laatste ondergedoken en moet diens domme taal aanhoren. Na de pauze is de NSB'er ondergedoken bij de Jood en bagatelliseert hij zijn daden. In mei dit jaar regisseert Woudenberg *De Jodenverraadsters*, een stuk dat hij in 1997 al eens speelde. Het gaat over Ans van Dijk, die 800

Joden aangaf en in 1948 werd geëxecuteerd.

PIM FORTUYN COMBINEERDE DARKROOM EN KERKBONNET

De Amsterdamse toneelmaker baseerde zich bij het schrijven van *Fortuyn* op diens *Autobiografie van een babyboomer* en *In de ban van Fortuyn*, van Jutta Chorus. Pas na een interview bij Pauw en Witteman eind november had hij contact met Marten Fortuyn, de oudere broer. „Hij was enthousiast, herkende Pim helemaal.”

Fortuyn is een strak opgebouwde solovoorstelling, een monoloog van de ikfiguur die als verteller ook de bekende mediamomenten – waarvan de letterlijke tekst wordt gebruikt, en helaas ook de vloeken – in twee keer vier scènes. Woudenberg koppelt de publieke verschijningen van Fortuyn aan de ervaringen die hij opdeed op jongere leeftijd, waardoor een intens portret van zijn persoon ontstaat, dat zijn politieke zwenkingen verklaart.

Woudenberg heeft zijn eigen stem en gebaren, maar in de voorstelling groeit vanzelf iemand die tegen het eind bijna griezelig op Fortuyn lijkt, totdat hij op de knieën valt na de schoten op 6 mei 2002. Woudenberg blijft minuten liggen, alleen het *Urlicht* uit de tweede symfonie van Mahler klinkt, de muzikale belijdenis van Fortuyn.

Voor de pauze, met een rode stoel en op een witte grondvlak, is er een onzekere man in hemdsmouwen die er vooral bij wil horen, maar erbuiten valt. Na de pauze, met een witte stoel op een rood grondvlak, is er de klassieke Fortuyn, in pak met vest, die wraak neemt op de vader die hem afwees, zijn moeder adoreert en in de kerk zowel repressie als liederlijke weelde ziet. Hij verafschuwt de discipline, maar wordt opgewonden van de gewaden. Hij stapt als het ware met de paarse bonnet op door de *darkroom*.

De sleutelsceën is die waarin hij moet opstappen als leider van Leefbaar Nederland: de tirade waarin hij zijn pseudomessiaans zelfmedelijden, zijn hang naar erkenning en zijn afkeer van het pluche waarop hij eigenlijk graag wil zitten het meest emotioneel verwoordt. De monoloog van Woudenberg en later die van het debat met Melkert en Dijkstal – de dag voor de moord – zijn letterlijke teksten, maar ze klinken in deze setting vervreemdend anders.

OOK ALS HET OM ISLAM GAAT, ZIJN DE TABOES VERDWENEN

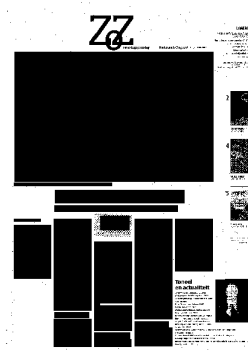
Actualiseren doet ook Paul Feld, theatermaker bij Growing up in Public. In zijn *De kleine patriot* of *De Grote Mussert Show* voert hij de NSB-leider op als zowel een naïeve kleinburger als een voorloper van het huidige extreemrechts. Hij trekt de lijnen veel meer

rechtstreeks en bijna karikaturaal. Janmaat, Fortuyn, de neonazi's, ze paraderen allemaal over de planken. En in *Forza Nero*, politiek theater en horrorshow, herrijst de wrede keizer in het hoofd van een christelijk meisje in de Betuwe dat vlak voor haar eindexamen staat.

„Verleden, heden en toekomst verbinden. Dat mag. Dat kan nu ook. Er zijn veel minder taboes dan vroeger. Dat geldt ook voor de islam. Ik weet nog goed dat we voor de aanslagen van 11/9 repeteerden voor *Aladdin* en de *Ayatollah*, maar het daarna opvoerden. Opeens kreeg het stuk een andere smaak. Je hoefde niets meer uit te leggen. Het was actueel. Alleen het affiche, een moslim op een vliegend tapijt, was op dat moment wat minder handig, dat is vervangen.” Volgens hem is actualiteit op het toneel wel een trend, maar niet overheersend. „Ik schat dat het om tien procent van de stukken gaat; het overgrote deel is gewoon conventioneel toneel, de klassieken en de komedies.”

Twee jaar na haar *Gesluierde monologen* trekt Adelheid Roosen opnieuw de aandacht met *IS.MAN*, een stuk over eerwraak waarin ze zich vooral verdiept in de daders. Spelers zijn de Palestijnse Fries Youssef Sjoerd Ildibi en de Turkse Nederlander Yasar Üstüner. Opvallend is dat het geen politiek correct oordeel betreft, maar een zoektocht van het waarom van hun handelen.

Ze had tientallen gesprekken in buurthuizen, opvanginstellingen en gevangenissen, zocht de eerste generatie allochtone vaders op en schiep zo een beeld waarin heel veel mededogen zit, niet met de daad maar met de omstandigheden waardoor die tot stand komt. Het woord 'genade' komt in het script en in de teksten op internet vaak voor.

JOKE SYMBOOL ONRECHT EN VERMOORDE ONSCHULD

Guusje Eijbers van Podium DeLuxe denkt dat actualiteit op toneel inderdaad een trend is. Ze produceerde *JOKE*. Daarin speelt Carola Arons Joke Kranenburg, sinds 1977 weduwe van de door Knut Folkerts in Utrecht doodgeschoten politiemann Arie. Vanaf 2001, toen ze vernam dat de terrorist als vrij man in Hamburg leeft, probeert ze tevergeefs hem in Nederland nog een celstraf te laten uitzitten.: „De Nederlandse rechter heeft gezegd dat dat moet, maar in Duitsland onderneemt men geen actie.” Het stuk op zich had geen invloed op de gang van zaken, maar bracht wel de actualiteit terug. Op het toneel waren de journaalbeelden van toen te zien en was de monoloog gebaseerd op gesprekken met de echte Joke. „Ze was betrokken bij de informatieverschaffing, maar de accenten in het stuk zijn onze keuze. Het is ons beeld van de realiteit.”

Het script valt in twee delen uiteen. Het laat 'Joke' aan het woord – zwanger in haar huiskamer – voor en na de melding van de dood van haar man. 'Joke' geeft lucht aan de emoties die Joke dertig jaar geleden niet kon uiten, door te schelden op de harteloze verpleegster bij het lijk van haar man en de vergoelijkende moeder van Folkerts, tijdens diens proces. „Die actualisering was bevrijdend voor haar.”

**VERLEDEN, HEDEN EN
TOEKOMST VERBINDEN.
ER ZIJN VEEL MINDER
TABOES DAN VOORHEEN**

De dansende derwisj verbeeldt de genade in *IS.MAN*, het toneelstuk van Adelheid Roosen over eerwraak. FOTO'S PR

Toneel en actualiteit

Fortuyn, tot eind mei 2007 (zie foto)

JOKE, gespeeld in 2006, reprise in 2008

De kleine patriot of De Grote Mussert Show,
tournee 2008

Forza Nero, tot eind februari 2007

IS.MAN, tot 11 april 2007

Liefde is kouder dan de dood. Drama over
loverboys, tot maart 2007

De eeuw van mijn dochter, van Ilja Pfeijffer,
door 'Annette speelt', vanaf maart 2007

**Lucy de B. oftewel Op zoek naar de waar-
heid**, van Ger Beukenkamp, door De Toets-
steen, najaar 2007

Volkert van der G. & Mohammed B. (2006), van Ger Beukenkamp, door
Het Nationale Toneel

Drakengebroed (2006), over Ulrike Meinhoff en Gudrun Ensslin, van
Gerardjan Rijnders, door Het Nationale Toneel

Kwaad Bloed (2006). Drama over de moord op Maja Bradaric, van Kees van Loenen,
door Rotterdams LEF

